

Fråga bl.a. om skyldighet att inhämta vårdnadshavares samtycke innan psykiatrisk behandling av ett minderårigt barn inleds, särskilt mot bakgrund av att vårdnadshavaren var misstänkt för misshandel av barnet

Anmälan

I en anmälan till JO framförde AA klagomål mot Socialnämnden i Karlstads kommun samt Barn- och ungdomspsykiatriska länsverksamheten (BUP) vid Centrallasarettet i Karlstad för deras handläggning av ärenden angående dottern BB född 1997. Klagomålen mot socialnämnden avsåg dels att han, trots att han var vårdnadshavare, inte hade underrättades om att en s.k. barnavårdsutredning enligt dåvarande 50 § socialtjänstlagen (1980:620)¹ hade inletts den 2 februari 2001, dels att utredningen inte hade handlagts objektivt och opartiskt. Klagomålen mot BUP avsåg att BB hade behandlats där utan att han tillfrågats eller ens underrättats om detta.

Utredning

Inledningsvis inhämtades kopior av journalanteckningar från socialförvaltningen i Karlstads kommun för tiden från det att en anmälan enligt dåvarande 71 § socialtjänstlagen² kom in till förvaltningen i januari 2001 till dess att AA informerades om att en utredning påbörjats.

Därefter anmodades Socialnämnden i Karlstad att inkomma med utredning och yttrande över det som AA anfört om att han inte hade underrättats om att en utredning enligt 50 § socialtjänstlagen angående BB:s förhållanden inleddes den 2 februari 2001. Remissvaret skulle även innehålla en redogörelse för de överväganden som gjorts i frågan. Socialnämnden överlämnade som remissvar en

¹ Numera 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453)

² Numera 14 kap. 1 § socialtjänstlagen

skrivelse som hade undertecknats av verksamhetsledaren CC och socialsekreteraren DD. I skrivelsen anfördes bl.a. följande.

2001-01-22 inkom anmälan från familjerådgivare EE om att det kunde misstänkas att BB blivit misshandlad av pappan AA. Polisanmälan gjordes 2001-01-29 av socialförvaltningen om misstänkt misshandel av BB utifrån de uppgifter som kommit in. 2001-02-02 beslutades om att utredning enligt socialtjänstlagen § 50 öppnades.

Eftersom utredningen var orsakad av det som föranledde polisanmälan, gjordes bedömningen att AA av utredningsskäl inte kunde underrättas om § 50-utredningen och anmälan innan polisen hört barnet. När barnet blev hört 2001-03-19 fick AA information om utredningen och polisanmälan samma dag. I journalanteckningarna från 2001-03-19 finns antecknat samtalet med AA. Dessutom skickades 2001-03-23, på hans begäran, utdrag från journalanteckningen på vad som skrivits vid samtalet med honom, för godkännande av honom.

Även Hälso- och sjukvårdsnämnden i Värmlands läns landsting anmodades att inkomma med utredning och yttrande över det som AA hade anfört om underlåtenhet att samråda med honom angående BB:s behandling vid BUP. Nämnden lämnade som remissvar en skrivelse som hade undertecknats av kuratorn FF och psykologen GG. I skrivelsen anfördes bl.a. följande.

BB aktualiserades på BUP 01-03-08 via remiss från psykoterapeut HH, Alla Kvinnors Hus, Karlstad. I remissen framkommer kvinnomisshandel, barnmisshandel och misstankar om att BB har varit utsatt för sexuella övergrepp. Modern hade vid denna tidpunkt skyddad adress, skyddad telefon och besöksförbud. Barnen hade umgänge med fadern tillsammans med tredje man närvarande.

Vi inleder vår kontakt 01-05-10 med modern och BB. Psykolog träffade BB vid fyra tillfällen för krisbehandling. Parallellt träffade kurator modern för krissamtal.

01-07-31 gör vi anmälan till socialförvaltningen enligt § 71 utifrån BB:s berättelse på BUP att hon blivit slagen av fadern.

01-08-17 beslutade vi att kalla fadern till BUP-samtal. Fadern erbjöds tider 01-09-18 samt 01-10-01. Fadern tackade nej till dessa erbjudanden.

Då problematiken gällde kvinnomisshandel och att modern flyttat till skyddat boende och hade besöksförbud, informerades vi inte inledningsvis fadern om vår kontakt. Då BB under behandlingens gång berättade om att fadern slagit henne gjorde vi anmälan till socialförvaltningen i Karlstad om detta. Därefter kontaktade vi fadern angående vad som framkommit under krisbehandlingen.

Vår bedömning är att BB och modern är i behov av fortsatt behandlingskontakt på BUP. Modern önskar fortsatt behandling för egen del och för BB. Landstingsjurist JJ meddelar att vid gemensam vårdnad gäller att en förälder kan begära behandling vid BUP om barnet uppvisar barnpsykiatriska symtom. Fadern förbjuder dock fortsatt behandling för BB i brev 01-10-12. I detta läge bedömer vi att påfrestningarna för BB förvärras, och vi avbryter därför behandlingen för BB. Fadern meddelas detta per brev 01-10-18.

AA yttrade sig över remissvaren och ifrågasatte därvid bl.a. om socialnämnden över huvud taget borde ha öppnat en barnvårdsutredning.

I beslut den 6 mars 2003 anförde *JO André* följande.

Bedömning

Den 1 januari 2002 trädde en ny socialtjänstlag (2001:453) i kraft. I förevarande ärende behandlas händelser och omständigheter som ägde rum under den tid socialtjänstlagen (1980:620) var gällande. Jag har emellertid valt att här hänvisa till den nya författningen som, i aktuella delar, inte har inneburit några sakliga ändringar i förhållande till vad som gällde tidigare.

Socialnämndens utredningsskyldighet

Socialnämndens utredningsskyldighet regleras i 11 kap. 1 § socialtjänstlagen. Av denna bestämmelse följer att socialnämnden utan dröjsmål skall inleda utredning av vad som genom ansökan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden. Enligt 11 kap. 2 § samma lag får socialnämnden, när det gäller en utredning av om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd, för bedömningen av behovet av insatser, konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs.

Bestämmelserna om socialnämndens skyldighet att inleda en s.k. barnavårdsutredning har tillkommit för att tillförsäkra barn erforderligt skydd. Det kan inte undvikas att det ibland förekommer anmälningar till en socialförvaltning som för berörda personer framstår som opåkallade. Med hänsyn till bestämmelsernas syfte att skydda barn måste det dock i viss utsträckning accepteras att det kan uppkomma olägenheter på grund av en anmälan eller en utredning.

Det som har framkommit i förevarande fall föranleder inte någon kritik mot socialnämnden för att den inlett en utredning.

Underrättelse om att en barnavårdsutredning påbörjats

När en utredning om huruvida socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd inleds skall, enligt 11 kap. 2 § tredje stycket socialtjänstlagen, den som berörs av utredningen underrättas om detta. Det anges inte närmare med vilken skyndsamhet en underrättelse till berörda skall ske. Några vägledande uttalanden i lagens förarbeten finns inte heller. Det får emellertid anses ligga i sakens natur att en underrättelse till barnets vårdnadshavare om en påbörjad barnavårdsutredning i normalfallet skall ske utan onödigt dröjsmål. Jag har i ett tidigare ärende (se JO:s ämbetsberättelse 1999/2000 s. 245) uttalat att det i vissa speciella fall kan finnas situationer då nämnden kan avvakta något med att informera en vårdnadshavare om att en utredning har påbörjats. Det får emellertid aldrig bli fråga om någon längre tid som vårdnadshavaren hålls ovetande om en pågående utredning, och det måste finnas goda skäl till varför så sker. Ett sådant skäl kan t.ex. vara att en vårdnadshavare är svårt sjuk och inte bör oroas.

När socialnämnden handlägger ett ärende som har samband med en pågående polisutredning kan det i och för sig finnas situationer när nämnden bör avvakta något med att ta kontakt med vårdnadshavare. Jag vill dock framhålla att en nämnd

givetvis inte, på den grunden att en polisutredning drar ut på tiden, kan underlåta att fullgöra sin underrättelseskyldighet enligt 11 kap. 2 § socialtjänstlagen.

Det kan i sammanhanget erinras om att frågan om att underrätta vårdnadshavaren om att en utredning inletts måste skiljas från frågan vilken information om själva utredningen som kan lämnas ut till vårdnadshavaren. Skyldigheten i socialtjänstlagen gäller enbart information om att en utredning har inletts. Uppgifter som gäller utredningen som sådan kan däremot under vissa förhållanden beläggas med sekretess även mot en vårdnadshavare med tillämpning av bestämmelserna i sekretesslagen (1980:100), se 14 kap. 4 § andra stycket jämfört med 14 kap. 5 §.

I förevarande fall har socialnämnden inletts en barnvårdsutredning den 2 februari 2001. Den 19 mars 2001 underrättades fadern om att en utredning pågick.

Enligt remissvaret har socialnämnden gjort den bedömningen att AA av utredningsskäl inte, innan barnet hade hörts av polis, borde underrättas om den inledda utredningen eftersom den var orsakad av det som även hade föranlett polisanmälan.

Jag har viss förståelse för att socialnämnden inte omedelbart underrättade AA om att en utredning hade inletts. När utredningen inleddes den 2 februari 2001 var det fortfarande oklart om flickan, med hänsyn till den låga åldern, över huvud taget skulle höras av polisen och när det i så fall skulle komma att ske. Med hänvisning till vad som angetts ovan om socialnämndens skyldighet att underrätta vårdnadshavare anser jag emellertid att nämnden, under alla förhållanden, inte längre kunde underlåta att underrätta fadern när det visade sig att något förhör med flickan inte kunde komma till stånd i nära anslutning till att utredningen öppnades. Nämndens handlande i denna del måste starkt ifrågasättas.

Kontakt med vårdnadshavare i samband med psykiatrisk behandling

Huvudregeln när det gäller förhållandet mellan en underårig och hans eller hennes vårdnadshavare är enligt 6 kap. 11 § föräldrabalken att vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren skall dock enligt stadgandet i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. När det gäller vård och behandling finns i hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) bestämmelser om att vård och behandling så långt det är möjligt skall utformas och genomföras i samråd med patienten. När det gäller små barn skall ett sådant samråd ske med vårdnadshavaren. När det gäller äldre barn kan det mot bakgrund av föräldrabalkens bestämmelser knappast antas att det föreligger en ovillkorlig skyldighet för hälso- och sjukvårdspersonalen att informera vårdnadshavaren i allt som rör den underårige patienten. Detta beror på vad frågan gäller och barnets mognadsgrad.

I aktuellt fall var patienten tre år när kontakten med barn- och ungdomspsykiatriska kliniken inleddes. Givetvis förelåg det skyldighet att samråda med vårdnadshavaren angående vården och behandlingen.

Den fråga som sedan uppkommer är om det var tillräckligt att informera endast den ene vårdnadshavaren. Av 6 kap. 13 § föräldrabalken framgår att om barnet har två vårdnadshavare skall de tillsammans utöva bestämmanderätten. Det krävs alltså normalt gemensamma beslut i frågor som rör vårdsnaden. Bestämmanderätten utövas dock av den ene vårdnadshavaren ensam när den andre till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak är förhindrad att ta del i beslut rörande vårdsnaden som inte utan olägenhet kan uppskjutas. Beslut som är av ingripande betydelse för barnets framtid får dock inte fattas av den ene vårdnadshavaren ensam, om inte barnets bästa uppenbarligen kräver det.

Bestämmelsen i 6 kap. 13 § föräldrabalken skall inte tolkas så att båda föräldrarna, även om ingen direkt är förhindrad, skall behöva delta i alla vardagliga avgöranden. Om föräldrarna inte sammanbor måste med nödvändighet den förälder som har barnet hos sig fatta de flesta beslut som rör den dagliga omsorgen. I förarbetena till den nu gällande lagstiftningen om vårdnad uttalades att till den dagliga omsorgen hör frågor om bl.a. barnets mat, kläder, sovtider och hur barnet skall tillbringa sin fritid. Däremot undantogs beslut av mer ingripande betydelse för barnets framtid (prop. 1975/76:170 s. 178).

När det gäller åtgärder inom hälso- och sjukvården måste det i många fall anses tillräckligt att samråd sker med den ene vårdnadshavaren. Man får utgå från att den vårdnadshavare som initierar vårdkontakten informerar den andre vårdnadshavaren. Samråd med den andre vårdnadshavaren skall dock som regel ske om det finns någon särskild anledning att misstänka att denne inte samtycker till behandlingen eller om det är fråga om åtgärder av ingripande beskaffenhet för barnets framtid. Några närmare riktlinjer kan inte lämnas, utan frågan om båda vårdnadshavarnas samtycke behövs eller inte måste avgöras i varje enskilt fall.

I remissen till BUP hade angetts att misstanke förelåg om kvinnomisshandel, barnmisshandel och sexuella övergrepp. Frågan om psykiatrisk behandling torde i ett sådant fall få anses vara av ingripande betydelse för barnets framtid. Det är naturligtvis en viktig fråga för vårdnadshavarna att ta ställning till om planerade vård- och behandlingsinsatser är lämpliga eller inte. Endast om barnets bästa uppenbarligen kräver det, t.ex. på grund av att situationen är akut, kan hälso- och sjukvårdspersonalen underlåta att inhämta samtycke från den andra vårdnadshavaren. Information om en vidtagen åtgärd får då i stället lämnas så snart som möjligt i efterhand.

Av utredningen i förevarande fall framgår att remissen kom in till BUP den 8 mars 2001, men först den 10 maj 2001 inleddes kontakten med modern och BB. Detta talar för att situationen inte var akut. Enligt min mening fanns det inte skäl att på den grunden underlåta att inhämta den andre vårdnadshavarens inställning.

En särskild omständighet i detta fall var att det var barnets far som enligt remissen misstänktes för misshandeln. Oavsett om det fanns grund för dessa misstankar eller ej kan man med fog ifrågasätta om hälso- och sjukvårdspersonalen av det skälet kunnat underlåta att efterhöra hans inställning. Det fanns sålunda anledning för personalen att misstänka dels att det förelåg en intressekonflikt mellan barnets mor och barnets far, dels att barnets far kunde ha synpunkter på vilka insatser som skulle vidtas inom hälso- och sjukvården. Enligt min mening var det en sådan situation där personalen borde ha kontaktat fadern för att efterhöra hans inställning till planerade insatser.

I detta sammanhang noterar jag att i betänkandet av Kommittén mot barnmisshandel (SOU 2001:72) föreslogs att frågan om vårdnadshavares möjlighet att ensam besluta om vård och behandling av barn när barnets föräldrar gemensamt har vårdnaden skulle behandlas i översynen av 1998 års vårdnadsreform. Regeringen beslutade i juni 2002 att tillsätta en parlamentarisk kommitté med uppdrag att utvärdera 1998 års reform om vårdnad, boende och umgänge. I direktiven (dir. 2002:89) angavs angående beslutanderätten inom ramen för gemensam vårdnad följande.

Kommittén skall överväga om de regler om beslutsfattande som i dag gäller vid gemensam vårdnad är lämpligt utformade mot bakgrund av förutsättningarna att besluta om gemensam vårdnad mot en förälders vilja. Kommittén skall uppmärksamma de problem som Kommittén mot barnmisshandel har pekat på när det gäller att tillförsäkra barn psykiatrisk vård och behandling.

Övrigt

Vad AA har anfört i övrigt ger inte anledning till något uttalande eller någon åtgärd från min sida.

Ärendet avslutas med den kritik som ligger i det ovan anförda.